

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

The model of leadership development based on Dasaparami in Theravada Buddhism

อุดม ชัยสุวรรณ¹ / พระใบฎีกาเสนห์ถณเมธี² / ไพฑูรย์ รื่นสัตย์³ / พิลิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์⁴

Udom Chaisuwan / Ven.P.B.Saneh Nānamedhi / Paitoon Ruensat / Phisit Kotsupho

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกและในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาดำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลต่างๆ แล้วนำมาเรียบเรียงนำเสนอในเชิงพรรณนาผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำทางตะวันตกโดยทั่วไป มุ่งยกระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดการยอมรับนับถือในระดับโลก เช่น แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ 5 ระดับของจอห์น ซี. แมกซ์เวลล์ (John C. Maxwell) ที่ได้พยายามนำเสนอเกี่ยวกับหลักการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเพื่อความเข้าใจเข้าถึงหลักการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างแท้จริง ที่เรียกว่าภาวะผู้นำระดับที่สมบูรณ์ โดยชี้ให้เห็นถึงระดับการพัฒนา 5 ระดับ ในลักษณะค่อยไต่บันไดขึ้นไปแต่ละขั้นได้แก่ ระดับที่ 1 ตำแหน่งหน้าที่ (Position) ระดับที่ 2 การยอมรับ (Permission) ระดับที่ 3 การสร้างผลงาน (Production) ระดับที่ 4 การพัฒนาคน (People Development) ระดับที่ 5 จุดสูงสุด (Pinnacle) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการยอมรับสูงสุด

ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ผู้นำที่ต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกคือมีวิสัยทัศน์ชำนาญงานและเป็นผู้มีอริยาศยดีเป็นที่วางใจของผู้อื่นมีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือสง่างามและสามารถที่จะนำหลักธรรมไปบูรณาการปรับใช้อย่างเหมาะสมหลักธรรมเหล่านั้นได้แก่หลักอภิปไตย 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 พละ 5 ตลอดจนจนถึงหลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนส่งเสริมภาวะผู้นำ ได้แก่ หลัก

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

² อาจารย์ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

³ อาจารย์ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

⁴ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สารานุกรมธรรม 6 หลักอภิธานิธรรม 7 และหลัก
สัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการ
พ้นทุกข์หรือบรรลุพระนิพพาน

ส่วนบารมี หมายถึง ข้อปฏิบัติอย่างยิ่งยวด
เป็นข้อปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณ
แต่เดิม บารมี หมายถึง ความเป็นเลิศเป็นของ
ปัจเจกบุคคลไม่ได้เน้นเฉพาะว่าต้องเป็นความเป็น
เลิศในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต่อมามีการใช้
มากขึ้นในพระพุทธศาสนามีความหมายเปลี่ยนเป็น
ความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรมและในที่สุดก็ได้
เจาะจงว่าบารมีหมายถึงความเป็นเลิศที่สุดในการ
ปฏิบัติธรรมเป็นการดับสิ้นแห่งอาสวะกิเลสแต่ความ
หมายนี้ก็ยังไม่แพร่หลาย บารมี มี 10 ประการ คือ
ทาน บารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี
วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี
เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ระดับของบารมี แบ่ง
เป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้นหรือระดับสามัญ เรียกว่า
บารมี ระดับกลางเรียกว่า อุบารมี ระดับสูง เรียกว่า
ปรมัตถบารมี แต่ละระดับมีการปฏิบัติที่ยากง่ายแตกต่างกัน
ตัวอย่างเช่น การให้วัตถุสิ่งของนอกกาย จัด
เป็นทานบารมี การเสียสละอวัยวะให้เป็นทาน เรียกว่า
ทานอุบารมี การเสียสละชีวิตให้เป็นทาน เรียกว่า
ทานปรมัตถบารมี

ในงานวิจัยนี้ ได้เสนอรูปแบบการพัฒนา
ภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนา
เถรวาท ดังนี้

1) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการ
นำตน ด้วยศีลบารมี สัจจบารมีเนกขัมมบารมี
และวิริยบารมี

2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการ
นำคน ด้วยทานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขา
บารมี

3) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการ
นำงานด้วยปัญญาบารมี วิริยบารมี และอธิษฐาน
บารมี

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ / บารมี10 ทศ / รูปแบบ
การพัฒนาภาวะผู้นำ

ABSTRACT

This research aimed 1) to study the
leadership concepts according to the western
theory and Theravada Buddhism, 2) to
study the concept of Parami in Theravada
Buddhism, and 3) to present the model of
the leadership development based on Dasa-
parami in Theravada Buddhism. The data
were collected from Tipitaka, commentaries,
academic materials and other related
researches, which were analyzed and
presented by descriptive analysis. The
research findings were summarized as
follows :

The concept of the western leadership
theory mostly focused on upgrading the
leadership development to be accepted
in the world level, such as the 5-levels of
leadership according to John C. Maxwell,
who tried to present the principle of the
leadership development in order to be more
effective and absolutely understood as the
principle of the leadership development.
This was called 'the absolute leadership'
which was shown under the 5-development

levels in gradually increased scale with the highly accepted aim, consisting of the level of position, permission, production, personal development, and pinnacle.

The leadership in Theravada Buddhism meant a leader with internal and external qualities such as vision, good disposition, trustfulness, and graceful personality, who was capable to appropriately apply and integrate principles such as three supremacies, four sublime states of mind, four bases of social solidarity, and five powers, and other principles that supported the leadership such as six virtues for fraternal living, seven conditions of welfares, and seven virtues of a gentleman. The ultimate goal was ending of suffering or attainment of Nibbana.

Parami was a term used in sense of the supreme practice, or the practice of Bodhisattva who aspired for enlightenment. Parami was also used in the sense of the excellence, which was not necessarily the individual excellence in Buddhism. Later, the word was used so widely in Buddhism that its sense was found to be used in sense of the excellence of practice of doctrine. Finally, it was pointed that the Parami was the term referred to the excellence of practice of doctrine, which was the extinction of the intoxicated desires. However, this meaning was not frequently used. There were ten perfections or dasaparami, namely, perfection

with giving, perfection with morality, perfection with renunciation, perfection with wisdom, perfection with effort, perfection with endurance, perfection with truthfulness, perfection with self-determination, perfection with loving-kindness, and perfection with equanimity. There were three levels of Parami, namely, the ordinary perfection called Paramita, the superior perfection called Upaparamita, and supreme perfection called Paramathaparamita. Each of these perfections was different in practice, for instance, giving alms was called Danaparami, giving self-organs was called Danaupaparami, and giving one's life was called Danaparamathaparami.

In this research, the model of the leadership development based on Dasaparami in Theravada Buddhism was proposed as follows :

- 1) The model of the leadership development in aspect of self-leading with Silaparami, Saccaparami, Nekkhamaparami, and Viriyaparami,
- 2) The model of the leadership development in aspect of people leading with Danaparami, Mettaparami, and Upekkhaparami, and
- 3) The model of the leadership development in aspect of work leading with Pannaparami, Viriyaparami, and Athithanaparami.

Keywords : Leadership, Dasapārami, Model of Leadership Development

บทนำ

ปัจจุบันนี้ สังคมไทยประสบปัญหาหลายด้าน ทั้งด้านการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาด้านการเมืองการปกครอง อันเป็นปัญหาหลักของสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศชาติโดยตรง และท่ามกลางปัญหาต่างๆ นี้ สังคมไทยกำลังต้องการและเรียกหา “ผู้นำ” ที่มี “ภาวะผู้นำ” เพื่อมาประสานสังคมประเทศชาติให้เกิดความสามัคคีปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงประสงค์ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546 : 3) แสดงเป็นทัศนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำว่าคนเรามาอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มเป็นชุมชนสังคมแต่ที่เราพูดว่าอยู่รวมกันนั้นความจริงถ้าดูลึกลงไปจะเห็นว่าตัวคนรวมกันจริงแต่มักจะรวมกันแค่เพียงภายนอกส่วนภายในนั้นค่อนข้างจะกระจัดกระจายที่ว่ากระจัดกระจายก็คือมีความแตกต่างกันหลายอย่างหลายประการต่างจิตต่างใจต่างความรู้สึกต่างความนึกคิดต่างความต้องการต่างความรู้ความสามารถต่างระดับของการพัฒนา เป็นต้นเมื่อมีความแตกต่างและกระจัดกระจายอย่างนี้ก็มีปัญหาว่าทำอย่างไรจะให้คนทั้งหลายมาประสานกันทำการงานต่างๆ ไปด้วยกันได้และพากันไปด้วยดีให้ผ่านพ้นภัยอันตรายอุปสรรคข้อขัดขัดทั้งหลายดำเนินไปจนบรรลุถึงประโยชน์สุขหรือความสำเร็จที่เป็นจุดหมายหมายความว่าเราต้องการเครื่องมือหรือสื่อที่จะมาช่วยประสานให้คนทั้งหลายรวมกันหรือร่วมกันทั้งรวมกันอยู่และร่วมกันทำเพื่อจะให้อยู่กันด้วยดีและทำการด้วยกัน

ได้ผลบรรลุจุดหมายประสบความสำเร็จ

ผู้นำ (Leader) ที่มีภาวะผู้นำ (Leadership) ย่อมเป็นที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดถึงองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ดังพระพุทธพจน์ที่แสดงถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้ว่า “เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไปถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยวโคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกันในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยวในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกันผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/115-116) พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติและความสำคัญของผู้นำที่มีต่อองค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ หากผู้นำเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมสามารถที่จะนำพาองค์กรหรือหน่วยงานหรือมวลสมาชิกในสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ ผู้นำจึงจำเป็นต้องพัฒนาภาวะผู้นำของตนอยู่เสมอ ทั้งในด้านนำตน นำคน และนำงาน ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำให้สมบูรณ์หลายประการ หนึ่งในหลักธรรมนั้นคือ หลักบารมี 10 ประการ หรือที่เรียกกันว่า บารมี 10 ทศ แต่เนื่องจากปัจจุบันนี้ ทัศนคติของสังคมที่มีต่อเรื่องบารมีนั้น ยังมีความคลาดเคลื่อนจากหลักการในพระพุทธศาสนาอยู่มากดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543 : 96-97) ได้กล่าวถึงเรื่องการใช้บารมีว่าบารมีก็ตามบุญก็ตามที่ใช้กันอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันได้มีความหมายผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไขว่เขวอย่างน้อยก็คลุมเครือกันมานานเมื่อเข้าใจผิดพลาดหรือคลุมเครือการปฏิบัติก็ย่อมผิดพลาดไปตามแต่ความเข้าใจและการใช้ที่ผิด

พลาดเหล่านั้นโดยทั่วไปส่วนใหญ่อยู่ในสำนวนพูดหรือใช้กันอย่างผ่านๆผิวเผินแต่เมื่อใด “บารมี” ในความหมายที่ผิดเพี้ยนนั้นถูกนำมาใช้อย่างเป็นงานเป็นการกว้างขวางออกไปโดยเฉพาะถ้ายกขึ้นเป็นคำพูดที่สำคัญอย่างจริงๆ จังๆก็จะกลายเป็นความเข้าใจผิดและใช้ผิดที่ฝังแน่นและแพร่ไปไกลจนยากจะแก้ไขจึงสมควรที่จะต้องสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจกันไว้ให้เกิดความเจริญปัญญาและพัฒนาความเป็นชาวพุทธที่จะเป็นการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่แท้แก่ประชาชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าข้อค้นพบในครั้งนี้จะนำมาซึ่งความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการฝึกฝนอบรมแก่บุคลากรในด้านภาวะผู้นำทั้งในภาครัฐและเอกชน ตลอดจนถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

คำถามการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกและในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีว่าอย่างไร
2. แนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีว่าอย่างไร
3. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกและในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ

ด้วยบารมี 10 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยภาวะผู้นำ
ศึกษาสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แยกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามทัศนะของนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการไทยประกอบด้วยความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ลักษณะของผู้นำ ประเภทของผู้นำ 2) แนวคิดและหลักคำสอนเรื่องภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ลักษณะของผู้นำ และประเภทของผู้นำ

1.2 แนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาแนวคิดและหลักคำสอนเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยความหมายของบารมีประเภทบารมีระดับบารมีวิธีการบำเพ็ญบารมีและเป้าหมายของการบำเพ็ญบารมี

1.3 รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทน นำเสนอใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมีในด้านการนำตน 2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมีในด้านการนำคน และ 3) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมีในด้านการนำงาน

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยเน้นการวิจัยจากเอกสาร (Documents) โดยได้เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับ

ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้ง ภาษาไทยและภาษาบาลี ส่วนข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เก็บรวบรวมจากหนังสือ ตำรา ผลงานทางวิชาการ และงานวิจัยของนักคิด นักเขียนและนักวิจัยทั่วไป ทั้งที่เป็นภาษาไทยและ ภาษาต่างประเทศ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ภาวะผู้นำ

1) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546 : 3) แสดงทัศนะเกี่ยวกับภาวะผู้นำว่าคนเรานั้นมา อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่มเป็นชุมชนเป็นสังคมแต่ ที่เราพูดว่าอยู่รวมกันนั้นความจริงถ้าดูลึกลงไปจะ เห็นว่าตัวคนรวมกันจริงแต่มักจะรวมกันแค่เพียง ภายนอกส่วนภายในนั้นค่อนข้างจะกระจัดกระจาย ที่ว่ากระจัดกระจายก็คือมีความแตกต่างกันหลาย อย่างหลายประการต่างจิตต่างใจต่างความรู้สึก ต่างความนึกคิดต่างความต้องการต่างความรู้ความสามารถต่างระดับของการพัฒนาเป็นต้นภาวะผู้นำ ก็คือคุณสมบัติเช่นสติปัญญาความดีงามความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมา ประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม

2) พุทธทาสภิกขุ (2550 : 55) ได้พูดถึง ผู้นำหรือผู้ปกครองไว้ในหนังสือ “*สรรณิพนธ์พุทธ ทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจ พอเพียง*” ว่าเราควรจะเข้าใจที่เดียวครอบคลุมไป ได้เลยว่าบุคคลกลุ่มหนึ่งหรือคณะหนึ่งหรือคน คนหนึ่งก็สุดแท้ที่รับหน้าที่ควบคุมปกครองให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์. เพราะเราต้องถวายเป็นอานาจ มอบอำนาจให้แก่บุคคลหรือคณะบุคคลสำหรับทำ หน้าที่ปกครองซึ่งหลักการอย่างนี้มีมาแล้วตั้งแต่

ดึกดำบรรพ์ก่อนพุทธกาลถ้าอ่านในพระไตรปิฎกเรา จะพบเรื่องอย่างนี้คือรู้จักมอบอำนาจให้แก่บุคคล คนหนึ่งที่มีร่างกายแข็งแรงมีสติปัญญาเฉียบแหลม มีอะไรดีต่างๆ เป็นหัวหน้าแล้วก็เชื่อฟังคนนั้นมีเป็น ครั้งแรกในโลกเรียกว่าพระยาสมมติราชไม่รู้จักพนัก ี่หมื่นปีแล้วมีคนอย่างนั้น

3) พระมหาณรงค์กนตสีโล (อุ้นคำ) (2551 : 84-86) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำไว้ในหนังสือ “*จุดเด่นของพระพุทธศาสนา*” ว่าผู้นำศาสนาคือ ผู้นำจิตวิญญาณตามหลักการแล้วผู้นำศาสนาทำ หน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชนหาก ผู้นำหรือผู้ปกครองประเทศบริหารประเทศไปใน ทิศทางที่ไม่ถูกต้องชอบธรรมดำเนินนโยบายขัดต่อ สิทธิเสรีภาพความเสมอภาคความยุติธรรมสันติสุข และสันติภาพของประชาชนก็เป็นหน้าที่ของผู้นำ ศาสนาหรือนักศาสนาที่จะต้องช่วยชี้แนะแนวทาง และหลักการที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขของสังคม และประเทศชาติหรือหากประชาชนไม่ยึดมั่นใน หลักศาสนาแก้ปัญหาต่างๆ จนเป็นเหตุให้เกิดความ เตือร้อนวุ่นวายในสังคมก็เป็นหน้าที่ของนักศาสนา จะต้องคอยแนะนำพร่ำสอนเติมปัญญาให้แสงสว่าง แก่ประชาชนเพื่อสันติสุขและสันติภาพของสังคม ประเทศชาติผู้นำศาสนาหรือนักศาสนาต้องทำ หน้าที่ผู้นำจิตวิญญาณอย่างแท้จริงเพื่อสร้างสันติสุข และสันติภาพแก่มวลมนุษยไม่ใช่ใช้ศาสนาเป็นข้อ อ้างหรือเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ ทางการเมืองและอำนาจแก่ตนเองและพวกพ้อง

4) วิเชียร วิทย์อุดม (2548 : 33-34) ได้ กล่าวถึงเกี่ยวกับภาวะผู้นำไว้ในหนังสือ “*ภาวะผู้นำ (Leadership)*” ว่าทุกวันนี้การฝึกอบรมภาวะผู้นำ เป็นสิ่งที่นิยมกันมากไม่ว่าจะเป็นศูนย์การฝึกอบรม วิชาชีพเป็นบริษัทที่ปรึกษาเป็นโรงเรียนธุรกิจมักจะ

มีโครงการฝึกอบรมผู้บริหารและมีแผนฝึกอบรม การปฏิบัติการเกิดขึ้นมาภายในหน่วยงานอันเป็น สาขาที่ได้รับความสนใจอย่างรวดเร็วเกี่ยวกับการ ฝึกอบรมภาวะผู้นำการแพร่หลายของโครงการเช่น นี้เป็นสิ่งสะท้อนว่าเราไม่เพียงแต่มีการตระหนัก ถึงภาวะของการขาดความเป็นผู้นำที่ดีเท่านั้นแต่ก็ เป็นความหวังใหม่ที่ดีสำหรับในอนาคตมากกว่าที่ จะรอคอยสำหรับคนเก่งที่จะเกิดขึ้นมาเองเพื่อจะ นำธุรกิจและสังคมให้ก้าวหน้าไปซึ่งต้องผ่านพ้นปี แห่งความยากลำบากในภายภาคหน้ากว่าที่ผู้นำจะ ใช้การศึกษาและฝึกฝนพัฒนาภาวะผู้นำได้เกิดขึ้น ทั่วทั้งอเมริกาและทั่วโลก

5) นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย (2550) ได้ ทำการวิจัยเรื่องภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรมได้กล่าวว่ภาวะ ผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรมซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องยึด หลัก “ธรรม” เช่นพรหมวิหาร 4 พละ 5 และสัพปุ ริสธรรม 7 เป็นต้นเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการ ปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการ งานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่ คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจาก การประยุกต์ของภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมย่อ มประกอบด้วยหลักการ 3 ประการคือหลักการครอง ตนครองคนและครองงานโดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการ พัฒนาตนการพัฒนาคนและการพัฒนาระบบงานให้ มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้ง 2 ด้านคือ 1) คุณภาพ ด้านความสามารถเพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนา ตนพัฒนาคนและพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่ง การเรียนรู้ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำคุณภาพ บุคลากรในองค์กรและคุณภาพขององค์กรให้มีความ เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่

เสมอ 2) คุณภาพด้านจิตใจเพื่อทำให้เกิดการยก ระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรมเห็นแก่ ประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลักเพื่อให้สามารถนำพา หมู่คณะองค์กรและสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บารมี

1) สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุวฑฺฒโน) (2534 : 253) ได้ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “*ทศบารมี ทศพิศราชธรรม*” ว่าในการบำเพ็ญบารมีทั้ง 3 นั้นคือ บารมีอุบาสบารมีปรมัตถบารมีโดยให้ความหมายของ บารมีทั้ง 3 อย่างว่าบารมีที่เป็นปกติสามัญบารมีที่ ยิ่งใหญ่กว่าปกติสามัญและบารมีที่ถึงที่สุดบารมี 10 และราชธรรมต้องปฏิบัติให้สัมพันธ์กันถึงจะสมบูรณ์ จะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้พระโพธิสัตว์ทำได้ก็สั่งสม บารมีเป็นพระพุทธเจ้าได้พระราชาก็ทำได้ก็จะทำให้ พระราชาที่มีความประเสริฐที่สุดในโลกทั้งบารมีและ ทศพิศราชธรรมทุกคนสามารถปฏิบัติได้เหมือนกัน

2) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543 : 99) แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีไว้ใน หนังสือ “*บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย*” ว่าการ บำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ข้อนั้นมีลักษณะร่วมกันที่ เป็นแนวทาง คือ (1) การเสียสละหรือสละตนเอง ได้ทุกอย่างเพื่อทำความดีนั้นให้สำเร็จพร้อมกับที่ ทำความดีนั้นๆ เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นอย่างชนิด มีจิตใจกว้างขวางมุ่งเพื่อความสุขของทั้งโลกหรือ สรรพสัตว์โดยไม่หวังผลตอบแทน (2) การเสียสละ ทำความดีเพื่อความสุขของผู้อื่นที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไปนั้นเป็นการฝึกหรือสร้างความซำของจิตใจจนให้ ตนเองมีคุณความดีคือบารมีเหล่านั้นแก่กล้าจนกว่า

5) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2532 : 170 - 173) ได้ทรงนิพนธ์เรื่องทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทและทรงแสดงผลวิจัยไว้ว่าอิทธิพลของความคิดเรื่องบารมีต่อวัฒนธรรมไทยนั้นเราจะเห็นได้หลายทางเช่นในด้านวัฒนธรรมการปกครองดั้งเดิมมีความคิดที่ว่ากษัตริย์เป็นหัวหน้าคอยปกครองรักษาระเบียของสังคมในสมัยสุโขทัยจะเห็นได้จากจารึกคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงว่ากษัตริย์จะสามารถนำสังคมไปในทางที่ดีขึ้นได้เพราะกษัตริย์ไม่ใช่มีหน้าที่เป็นผู้ปกครองเพียงอย่างเดียวแต่เป็นผู้นำทางศีลธรรมด้วยกล่าวคือจะบำเพ็ญบารมีจนบรรลุพระโพธิญาณและขึ้นนำทางแก่บุคคลอื่นด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์สามารถที่ฆราวาสจะนำมาปรับใช้ได้การบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการในระดับชั้นของฆราวาสจะเป็นเหตุให้บุคคลบรรลุความผ่องใสความอัมเิบและความสุขสงบในจิตใจได้ต่อไปตลอดกาลนาน

6) ไพลินองค์สุพรรณ (2546 : 157) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดกผลการวิจัยพบว่าการบำเพ็ญบารมีก็คือกระบวนการพัฒนาด้านการสละความสุขของตนเองเพื่อประโยชน์สุขแก่โลกจนกว่าปัญญาจะเจริญสมบูรณ์รู้แจ้งธรรมเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นแต่สภาวะธรรมของมันเป็นอนันต์ซึ่งจะยึดเอาเป็นตัวตนมิได้และหมดความยึดมั่นในตัวตนหรือความเห็นแก่ตัวเป็นอิสระอย่างแท้จริงพบว่าบารมี 10 อย่างนั้นเมื่อจัดรวมเข้าด้วยกันก็จะได้หลัก 2 ข้อคือความกรุณาคือเห็นแก่ผู้อื่นมุ่งจะบำบัดทุกข์นำสุขมาให้สรรพสัตว์และปัญญาคือการฝึกตนให้ยิ่งขึ้นไปด้วยการเฝ้ารู้ตลอดเวลาให้มีปัญญารู้แจ้งธรรมมองเห็นถูกต้องว่าอะไรเป็นประโยชน์อะไรไม่เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์

ที่ตนจะทำประโยชน์ให้และท่านผู้จะบำเพ็ญบารมีเมื่อเข้าใจจุดหมายและสิ่งที่ตนจะต้องทำชัดเจนแล้วจึงเริ่มตั้งปณิธานมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวที่จะบำเพ็ญความดีต่างๆ อย่างยิ่งยวดมุ่งกำจัดความเห็นแก่ตัวสละตนเองเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นอกจากจะกำจัดกิเลสให้หมดไปและให้เกิดมีปัญญาที่รู้ความจริงซึ่งจะทำให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระและช่วยหมู่มนุษย์ให้ข้ามพ้นกระแสแห่งวิฎฎทุกข์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำทางตะวันตกและในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ลักษณะของผู้นำ ประเภทของผู้นำ การสร้างภาวะผู้นำ และเป้าหมายของการสร้างภาวะผู้นำ

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวคิดและคำสอนว่าด้วยบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยความหมายของบารมีประเภทของบารมีระดับของบารมีวิธีการบำเพ็ญบารมีและเป้าหมายของการบำเพ็ญบารมี

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาทนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาท ใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการนำตน 2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการนำคน และ 3) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ

ในด้านการนำงาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกและในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกทางตะวันตกโดยทั่วไป มุ่งยกระดับการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดการยอมรับนับถือในระดับโลก เช่น แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำ 5 ระดับ (The 5 Levels of Leadership) ของจอห์น ซี. แมกซ์เวลล์ (John C. Maxwell) คือระดับที่ 1 ตำแหน่งหน้าที่ (Position) ระดับที่ 2 การยอมรับ (Permission) ระดับที่ 3 การสร้างผลงาน (Production) ระดับที่ 4 การพัฒนาคน (People Development) ระดับที่ 5 จุดสูงสุด (Pinnacle) ซึ่งจอห์น ซี. แมกซ์เวลล์ (John C. Maxwell) ได้พยายามที่จะนำเสนอเกี่ยวกับหลักการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเพื่อความเข้าใจเข้าถึงหลักการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างแท้จริง ที่เรียกว่าภาวะผู้นำระดับที่สมบูรณ์แบบนั่นเอง โดยชี้ให้เห็นถึงระดับการพัฒนา 5 ระดับในลักษณะค่อยไต่บันไดขึ้นไปแต่ละขั้นของระดับการพัฒนาภาวะผู้นำ กล่าวคือ การพัฒนาขีดความสามารถของความเป็นผู้นำที่ควรจะพัฒนาให้สูงขึ้นตามลำดับ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดการยอมรับสูงสุด ถึงขั้นที่เรียกว่า ภาวะผู้นำระดับบารมีคือภาวะผู้นำระดับที่ 5 ซึ่งเมื่อผู้นำพัฒนาศักยภาพผู้นำถึงขั้นนี้ ผลลัพธ์ก็คือการยอมรับนับถือสูงสุด เป็นแบบอย่างภาวะผู้นำ (ต้นแบบแห่งภาวะผู้นำที่ดี) เพราะได้สร้างผลงานไว้เป็นที่ยอมรับจำนวนมาก ที่

สำคัญคือ สร้างคน (ผู้ตาม) หรือพัฒนาคนอื่นให้ถึงระดับที่ 4 สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองและคนอื่นได้ เข้าถึงภาวะผู้นำระดับสูงสุดสุดท้าย โดยที่เมื่อบุคคลพัฒนาภาวะผู้นำถึงระดับที่ 4 แล้วภาวะผู้นำระดับที่ 5 ก็เกิดขึ้นตามมาเอง ในที่สุด ผู้นำก็สามารถที่จะพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดการยอมรับอย่างสูง ซึ่งเมื่อผู้นำได้พัฒนาถึงขั้นให้เกิดการยอมรับแล้ว คนอื่นๆ ก็อยากจะร่วมเดินทางไปด้วย ส่วนภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ได้ตั้งใจประสงค์และเกิดความพึงพอใจผู้นำต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกคือมีวิสัยทัศน์ ขำนาญงานและเป็นผู้มีอัธยาศัยดีเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่นมีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ มีความสง่างามและสามารถที่จะนำหลักธรรมไปบูรณาการปรับใช้อย่างเหมาะสม ได้แก่หลักอภิปไตย 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 พละ 5 ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนความเป็นผู้นำ ได้แก่ หลักสารณียธรรม 6 หลักอภิธานียธรรม 7 และหลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น

2. แนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บารมี หมายถึง ข้อปฏิบัติอย่างยิ่งยวด เป็นข้อปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งพระโพธิญาณ แต่เดิม บารมี หมายถึง ความเป็นเลิศเป็นของปัจเจกบุคคลไม่ได้เน้นเฉพาะว่าต้องเป็นความเป็นเลิศในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ต่อมามีการใช้มากขึ้นในพระพุทธศาสนามีความหมายเปลี่ยนเป็นความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรมเป็นการดับสิ้นแห่งอาสวะกิเลสแต่ความหมายนี้ก็ยังไม่แพร่หลาย บารมีมี 10 ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมีเนกขัมม

บารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ชั้นดีบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ระดับของบารมี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้นหรือระดับสามัญ เรียกว่า บารมี ระดับกลางเรียกว่า อุปบารมี ระดับสูง เรียกว่า ปรมัตถบารมี บารมีแต่ละระดับมีการปฏิบัติที่ยากง่ายแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น การให้วัตถุสิ่งของนอกร่าง จัดเป็นทานบารมี การเสียสละอวัยวะให้เป็นทาน เรียกว่า ทานอุปบารมี การเสียสละชีวิตให้เป็นทาน เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี

ระดับชั้นของบารมีเพื่อการปฏิบัติหรือบำเพ็ญให้เกิดขึ้น ได้แก่

- 1) บารมีเป็นบารมีขั้นต้นหรือสามัญเหมาะสมสำหรับบุคคลธรรมดาทั่วไป
- 2) อุปบารมีเป็นบารมีที่มากยิ่งขึ้นใกล้จะบรรลุผลซึ่งบุคคลธรรมดาต้องเพิ่มกำลังปฏิบัติมากขึ้น
- 3) ปรมัตถบารมีเป็นบารมีที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งเพราะสมบูรณ์ที่สุดเมื่อบุคคลธรรมดาปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดด้วยศีลสมาธิและปัญญาย่อมบรรลุเป็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้าได้ในที่สุด

3. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการวิจัยนี้ ได้แบ่งรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการนำตน ด้านการนำคน และด้านการนำงาน สรุปได้ดังนี้

ก. ด้านการนำตน

การพัฒนาภาวะผู้นำในด้านนำตนด้วยบารมี 4 ประการคือ ศีลบารมี เนกขัมมบารมี วิริยบารมี และสัจจบารมี สรุปได้ดังต่อไปนี้

1) นำตนด้วยศีลบารมี

เรามักจะพูดกันว่าต้องการผู้นำที่มีสะอาด หมายถึงการนำของผู้นำที่เป็นไปในสภาวะของความ

บริสุทธิ์ในหน้าที่กล่าวคือ ผู้นำที่ไม่ทำการทุจริตคอร์ปชั่น เป็นต้น โดยปกติการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำที่มีศีลธรรม ย่อมเป็นที่ต้องการขององค์กรหรือสังคม ผู้นำที่นำตนด้วยศีลบารมีจะมีลักษณะพิเศษคือ ความเด่นชัดในภาพลักษณ์ของผู้นำ เพราะเมื่อผู้นำที่ปฏิบัติตนอยู่ในหลักของศีลบารมีอย่างแท้จริงแล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานแห่งบารมีที่สูงขึ้นไป ผู้นำที่มีศีลบารมีนั้น จะมุ่งรักษาศีลด้วยอาศัยความกรุณาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นหรือสังคมมากกว่าตนเองกล่าวคือมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ดังนั้น การที่ผู้นำรักษาศีลหรือประพฤติตนอยู่ในศีล ก็มีเป้าหมายเพื่อจะช่วยเหลือคนอื่นดังเช่น พระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระภุชสีต แม้ถูกพราหมณ์ทรมาณได้รับความเจ็บปวดทรมานแสนสาหัส แต่ก็ไม่แสดงอาการโกรธตอบแต่อย่างใด เพราะกลัวจะเสียศีล ยอมสละชีวิตเพื่อรักษาศีล เป็นการบำเพ็ญศีลบารมี

2) นำตนด้วยสัจจบารมี

ผู้นำพึงนำตนด้วยสัจจบารมี สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจ ไม่กล่าวคำคลาดเคลื่อนไปจากหลักความเป็นจริง หรือจากหลักธรรม มีความมุ่งมั่นตั้งใจรักษาสัจจะ ดังเช่น วิรุฬห์บัณฑิต มุ่งรักษาสัจจะไว้ด้วยชีวิต ทั้งสัจจะที่มีต่อตนเองและต่อผู้อื่น

3) นำตนด้วยเนกขัมมบารมี

เนกขัมมบารมี เป็นหลักธรรมที่มุ่งสอนเพื่อให้มนุษย์เราารู้จักปลีกตัวหรือหลีกเลี่ยงจากกามคุณ เพื่อหาความสงบสุขที่ยั่งยืนกว่า ประเสริฐกว่า สอนให้เห็นว่ากามคุณมีความสุขน้อย แต่มีทุกข์มาก เมื่อบุคคลหมกมุ่นอยู่กับกามคุณแล้ว โอกาสที่จะพัฒนาตนหรือยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นหรือบริสุทธิ์สะอาดนั้นเป็นการยาก ดังนั้น เนกขัมมบารมี จึงเหมาะสมสำหรับผู้นำที่เป็นนักบวช หรือผู้นำทางพระสงฆ์โดยตรง แต่ในส่วนผู้นำทางโลก ก็สามารถปฏิบัติ

โดยอนุโลมหรือคล้อยตามได้ กล่าวคือปฏิบัติตนในส่วนที่ไม่นำพาตนหมกมุ่นหรือมัวเมาในกามคุณ ก็จะเป็นพื้นฐานให้เกิดเนกขัมมบารมียุติ

ลักษณะของเนกขัมมบารมียุติ คือการพิจารณาให้เห็นโทษของการครองเรือนอย่างลึกซึ้ง ดังพระเทมีย์กุมาร ทรงพิจารณาเห็นว่า หากพระองค์อยู่ในเพศฆราวาสต่อไป ก็ต้องทำบาปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะถ้าอยู่ในฐานะแห่งกษัตริย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนทั้งเมืองแล้ว ยังมีโอกาสทำบาปมากขึ้น เพราะหน้าที่บังคับ

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมียุติของพระเทมีย์กุมาร แสดงให้เห็นเป้าหมายที่ชัดเจน และความมุ่งมั่นที่จะก้าวไปให้ถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือพระโพธิญาณเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ที่จะบังเกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น บุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้นำสามารถถือเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนโดยมีการวางเป้าหมายให้ชัดเจนและมุ่งมั่นไปให้ถึง เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

4) นำตนด้วยวิริยบารมียุติ

ความพากเพียร เป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ความเพียร (วิริยะ) เป็นหนึ่งในพลธรรม 5 ประการอันได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ผู้มีความเพียรจึงถึงฝั่งแห่งความสำเร็จ พระพุทธองค์ตรัสว่า วิริเยน ทุกขมจเจติ ผู้ล่วงทุกข์ได้ เพราะความเพียร ผู้นำจำต้องเพียรพยายามเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตน หรือนำตนให้รอดพ้นจากอุปสรรคต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิต ดังตัวอย่าง พระมหาชนก ที่พยายามแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ทั้งที่มองไม่เห็นฝั่งแม้แต่แต่น้อย แต่ก็ยังพยายามแหวกว่ายอยู่อย่างไม่ลดละ ในที่สุดก็ถึงฝั่งจนได้ ผู้นำพึงพัฒนาภาวะผู้นำด้วยวิริยบารมียุติ แม้จะพบปัญหาอุปสรรค

มากมายเพียงใด ก็ไม่ย่อท้อไม่สิ้นหวัง หากยังไม่พยายามถึงที่สุด

ข. ด้านการนำคน

การพัฒนาภาวะผู้นำในด้านนำคนด้วยบารมียุติ ๓ ประการคือ ทานบารมียุติ เมตตาบารมียุติ และอุเบกขาบารมียุติ สรุปได้ดังนี้

1) นำคนด้วยทานบารมียุติ

โดยทั่วไปเรามักจะได้ยินว่า ผู้นำคือผู้เสียสละบ้าง ผู้นำคือผู้รับใช้บ้าง ผู้นำคือผู้บริการบ้าง ซึ่งคำเหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะของผู้นำที่พึงประสงค์ กล่าวได้ว่า หากผู้นำเป็นได้ดังนั้นก็เรียกได้ว่าเป็นผู้นำที่เพียรทานบารมียุติ เพราะทานบารมียุติ คือ การเสียสละอย่างยิ่ง กล่าวคือมีชีวิตเป็นเดิมพัน หมายความว่า แม้แต่ชีวิตก็สละแทนคนอื่นได้ เพื่อให้คนอื่นรอดปลอดภัย แต่การกรทำนั้น ต้องมีเหตุผล (ปัญญา) กำกับเสมอ ไม่ได้ทำด้วยความลุ่มหลง หรือเพื่อให้ใครมายกย่อง แต่มีปณิธานหรืออุดมการณ์แห่งคุณยิ่งใหญ่ คือพระโพธิญาณ สาวกบารมียุติ เป็นต้น ทานเป็นหนึ่งในหลักสังคหวัตถุ 10 ประการ ทศพิธราชธรรม และบุญกิริยาวัตถุ เป็นต้น ดังตัวอย่าง พระเวสสันดรที่ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมียุติซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

2) นำคนด้วยเมตตาบารมียุติ

ผู้นำพึงนำคนด้วยเมตตาบารมียุติ เพราะเมตตาคือความรักความปรารถนาดี หวังให้คนอื่นหรือสรรพสัตว์ทั้งหลายมีความสุข คนที่มีเมตตาบารมียุติมีลักษณะที่ไม่เบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน มุ่งแต่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่คนอื่นหรือสังคมส่วนรวมอยู่เสมอ ผู้นำที่มีเมตตาบารมียุติย่อมเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงาน เพราะได้แสดงพลังแห่งความเมตตาให้

ปรากฏ ดังเช่นผู้นำโลกหลายท่านในปัจจุบัน ล้วนประกอบด้วยเมตตาบารมี เมตตา เป็นหนึ่งในหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังตัวอย่าง พระสุวรรณสามได้บำเพ็ญเมตตาบารมีขั้นสูงสุด ทรงอยู่ร่วมกับสัตว์ป่านานาชนิดอย่างมีความสุข แม้ถูกพระเจ้ากปิลาภัยขังด้วยลูกศรอาบยาพิษแต่พระองค์ก็ไม่ทรงโกรธตอบกลับแม้เมตตาเมื่อทราบว่าเป็นพระราชาในที่สุดสถานการณ์ร้ายๆ ต่างๆ ก็กลับกลายเป็นดี ทั้งนี้ ก็ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาบารมีนั่นเอง

3) นำคนด้วยอุเบกขาบารมี

ในสถานการณ์ที่ผู้นำจำเป็นต้องการแก้ไข ปัญหาและอุปสรรค เมื่อได้พยายามอย่างที่สุดแล้ว แต่สถานการณ์หรือเหตุการณ์ไม่เป็นไปอย่างที่ประสงค์ ผู้นำพึงวางใจเป็นกลาง ดังเช่น พระนารทพรหมที่บำเพ็ญอุเบกขาบารมี กล่าวคือดำรงอยู่ในหลักอคติ คือ ไม่ลำเอียงเพราะรัก (ฉันทาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ (โทสาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (โมหาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) พิจารณาตัดสินปัญหาด้วยความเสมอภาคยุติธรรม ถือหลักการเป็นสำคัญอุเบกขาเป็นหนึ่งในพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ดังนั้น ผู้นำจึงควรบำเพ็ญอุเบกขาบารมีเพื่อการตัดสินปัญหาโดยยุติธรรม

ค. ด้านการดำเนินงาน

การพัฒนาภาวะผู้นำในด้านดำเนินงานด้วยบารมี 3 ประการคือ ปัญญาบารมี ขันติบารมี และ อธิษฐานบารมี สรุปได้ดังนี้

1) นำนงานด้วยปัญญาบารมี

โดยทั่วไป บุคคลผู้นำย่อมมีปัญญาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำพาหมู่คณะหรือองค์กรไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ ปัญญาเป็นตัวเลือกแรกที่สังคมยกย่องและยอมรับแต่งตั้งให้ผู้มี

ปัญญาเป็นผู้นำ ดังนั้น ผู้นำจึงต้องนำงานด้วยปัญญา ปัญญาที่นั้นเกิดได้ 3 ทางคือ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ดังตัวอย่าง มโหสถบัณฑิตแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมีที่ต้องอาศัยความมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานในจิตใจ ในการแก้ปัญหาต่างๆ สามารถช่วยเหลือประชาชนให้รอดพ้นจากคติความได้อย่างยุติธรรม สามารถเอาศัตรูมาเป็นมิตรได้

2) นำนงานด้วยขันติบารมี

ขันติ คือความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา อดทนต่อความผิดของคนอื่นที่ทำต่อตน คือไม่โกรธ สามารถระงับอารมณ์โกรธได้ ขันติเป็นหนึ่งในหลักธรรมที่ทำให้งาม 2 อย่างคือขันติ ความอดทน โสรัจจะ ความสงบเสงี่ยม ในการบริหารงานผู้นำย่อมประสบกับปัญหาและอุปสรรคนานัปการ จึงจำเป็นต้องมีความอดทนสูง เพราะเป็นที่รู้กันว่า จะต้องมั่งคั่งคนรักคนชังในโอกาสเดียวกัน ตัวอย่าง พระจันทกุมารใช้ความอดทนอดกลั้นต่อฝ่ายตรงข้าม ที่ปองร้ายถึงขั้นจะเอาชีวิตทั้งของพระองค์และพระประยูรญาติ พระองค์ไม่โกรธตอบข่มใจไว้ได้ในที่สุดสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จจุลวง ทุกคนปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ

3) นำนงานด้วยอธิษฐานบารมี

นำนงานด้วยอธิษฐานบารมี อธิษฐาน คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง ในการทำหน้าที่ในทางสร้างสรรค์ เมื่อตัดสินใจที่จะทำอะไรแล้ว ก็ต้องลงมือทำงานกว่าจะประสบความสำเร็จ ไม่ย่อท้อดูพระโพธิสัตว์ที่อธิษฐานมุ่งตรงต่อพระโพธิญาณ ฉะนั้น ดังตัวอย่าง พระเนมิราช ในขณะที่พระองค์ทรงครองราชย์ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ เช่น บำเพ็ญทาน เป็นต้นไว้มาก นอกจากพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญด้วยพระองค์เองแล้ว ยังได้ทรงชักชวน

ประชาชนได้ถวายทานและรักษาศีลด้วย และเมื่อทรงครองราชย์พอสมควรแล้ว ก็ทรงสละราชสมบัติออกผนวชตามโบราณราชประเพณี ซึ่งกษัตริย์ทุกพระองค์ในราชวงศ์เดียวกันนั้นยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามลำดับ

สำหรับผู้นำผู้ประกอบด้วยอริชฐานบารมีย่อมมีลักษณะคือเป็นผู้ความมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการบริหารงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมตลอดถึงเคารพและยอมรับในกฎ ระเบียบ กติกา ธรรมเนียมประเพณีของหน่วยงานหรือสังคมนั้นๆ รวมถึงการรู้จักทำใจปล่อยวางไม่ยึดติดในตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ด้วยความเข้าใจกฎเกณฑ์ ธรรมชาติ หรือกฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) และมีใช้ตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา)

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นที่ควรค่าแก่การเสนอแนะเพื่อให้เกิดผลเชิงพัฒนา และการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ 3 ด้าน คือ 1) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมีในด้านการนำตน 2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมีในด้านการนำคน 3) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมีในด้านการนำงาน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ตลอดถึงการฝึกฝนอบรมบุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยจากเอกสารดั่งนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยหลักบารมี 10 ประการ แต่ละข้ออย่างละเอียด

2.2 ควรศึกษาพัฒนาการการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แบบเถรวาทและมหายาน เพื่อการประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและการดำเนินชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- จอห์น ซี แม็กเวลล์. (2555). **ภาวะผู้นำ 5 ระดับ** (แปลจาก 5 Levels of Leadership โดยวันดี อภิรักษ์ธนากร). กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์.
- เทพพร มั่งธานี. (2543). **พระเจ้าสิบชาติ (บารมี 10 ประการ)**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลื่องเชื่อง.
- นิตย์ สัมมาพันธ์. (2546). **ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนสู่ความเป็นเลิศ**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- นันทวรรณ อิศรานูวัฒน์ชัย. (2550). **ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วสี. (2540). **ภาวะผู้นำ : ความเป็นไปในสังคมและวิถีแก้ไข**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พระเทพมุนี (วิลาสสถานวโร). (ม.ป.ป.). **ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ : สารมवलชน.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2537). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 7) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร. พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม 2549**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมธีรราชฆาตมุนี. (2542). **ริบสร้างบารมี (บารมี 30 ทศ)**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. (พิมพ์ครั้งที่ 11.) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2543). **บุญ-บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2546). **ภาวะผู้นำ**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2542). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2547). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระมหาณรงค์ กนต์สีโล (อุนคำ). (2551). **จุดเด่นของพระพุทธศาสนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่ : ทริโอแอดเวอร์ไทซิงแอนด์มีเดียจำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2550). **สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

- ไพลิน องค์สุพรรณ. (2546). การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพาที่ปรากฏในชาดก. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. 2500. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เรณู ศรีภาค. (2544). การวิเคราะห์บารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. รายงานการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน). (2534). ทศบารมีทศพิธราชธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2532). ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- David J. Campbell. (1997). *Organizations and the business Environment*. Oxford : Butterworth Heineman.
- F.E.Fiedler. (1967). *A Theory of Leadership Effectiveness*. New York : McGraw Hill Book.
- Hollander Edwin P. (1978). *Leadership Dynamics*. New York : Macmillan Publishing.